

Babylon Rules Of Law And Judaism

Hakan KELES*

Abstract

Babylon is one of the most important cities established in the Mesopotamia region. The remains of Babylon, which have survived to this day, give us various information about the culture, social structure and religious beliefs of that period. Bâbil culture and civilization, especially the laws of Hammurabi, were founded in the same region as him. The most important of these are the laws of Hammurabi, one of the written rules of law of Babylon influenced the belief, culture, civilization and social rules of other states and nations. This effect is best seen in Jewish law. Jews were influenced by the Harut and Marut narrative in Babylon. It is important that some of the rules of Judaism are also seen in the Babylon law rules to show the degree to which this effect is. The female figure in Judaism and the perception of women in Babylon law overlap. While explanations about the social status of women are notable in Hammurabi's laws, there is a depiction of women in Jewish law more through religion. However, in Hammurabi's laws, the subject of the woman's captivity during the war and her consubism, especially the divorce of the woman his adultery, his legacy, issues are similar, even more comprehensively in Judaism.

Keywords: Babylon, Law, Harut, Marut, Judaism.

Bâbil Hukuk Kuralları ve Yahudilik

Hakan KELEŞ

Öz

Bâbil, Mezopotamya bölgesinde kurulmuş en önemli şehirlerden biridir. Günümüze kadar ulaşmış Bâbil kalıntıları o dönemin kültürü, sosyal yapısı ve dini inanışları hakkında bize çeşitli bilgiler vermektedir. Bunlardan en önemlisi Bâbil'in yazılı hukuk kurallarından olan Hammurabi kanunlarıdır. Başta Hammurabi kanunları olmak üzere Bâbil kültürü ve medeniyeti onunla aynı bölgede kurulmuş diğer devlet ve milletlerin inanç, kültür, medeniyet ve sosyal kurallarını etkilemiştir. Bu etki en iyi

* PhD. Student, University of Necmettin Erbakan, Social Sciences Institute, Department of Basic Islamic Sciences, History of Islamic Sects, Konya, Turkey.

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye.

hknkls42@gmail.com

ORCID 0000-0002-5224-0896

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 21 January / Ocak 2021

Accepted / Kabul Tarihi: 21 May / Mayıs 2021

Published / Yayın Tarihi: 11 July / Temmuz 2021

Volume / Cilt: 9; Issue / Sayı: 16; Pages / Sayfa: 803-816.

Suggested ISNAD Citation: Hakan Keleş, "Bâbil Hukuk Kuralları ve Yahudilik", Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8/16 (Temmuz-July 2021), 803-816. www.dergipark.org.tr

Yahudi hukukunda görülmektedir. Bâbil'deki Hârût ve Mârût anlatısı üzerinden Yahudilerin etkilenmesi söz konusu olmuştur. Yahudilikteki bazı kuralların Bâbil hukuk kurallarında da görülmesi bu etkinin ne derece olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yahudilikteki kadın figürü ve Bâbil hukukundaki kadın algısı örtüşmektedir. Hammurabi kanunlarında kadının sosyal statüsü hakkında açıklamalar dikkat çekerken Yahudi hukukunda kadının daha çok din üzerinden bir tasviri söz yapılmaktadır. Fakat Hammurabi kanunlarında kadının savaş esnasında esir düşmesi ve cariyeliği konusu özellikle kadının boşanması, zina etmesi, mirası gibi konular daha kapsamlı şekilde Yahudilikte de yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bâbil, Hukuk, Hârût, Mârût, Yahudilik.

GİRİŞ

Klasik tarihi inceleyen araştırmacıların çoğuna göre insanlığın ilk tarihi Suriye, Irak, Ürdün ve Filistin'i içine alan Orta Doğu'da başlamıştır. Bu bölge kadim şehirlerin ve devletlerin bulunduğu Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalmakta ve Mezopotamya (مابين النهرين) olarak isimlendirilmektedir.¹ Burada pek çok kadim medeniyetin yaşamasının temel sebebi ise hiç şüphesiz Dicle ve Fırat nehirleriyle çevrenmesi ve verimli alüvyonlu topraklara sahip olmasıdır.²

Kentleri kurmadan önce yerleşik hayata geçmeye başlayan insanoğlunun serüveni M.Ö 10.000'li yıllara kadar uzanmaktadır.³ Fakat bu ilk yerleşim yerleri şehir olmaktan bir hayli uzaktır. İlk şehirler ise Mezopotamya üzerinde kurulmuştur. Söz konusu şehirlerin tarihleri M.Ö. 3500 ilâ 4000 yıllarına kadar götürülmüştür. Mezopotamya topraklarında yer alan şehirlerden en meşhuru ve akla ilk gelmesi gereken hiç şüphesiz Bâbil'dir. Bâbil tarihini yaklaşık M.Ö. 2500'lü yıllarda başlatan tarihçilerin varlığı söz konusu olmakla birlikte genel kabul görmüş eserler M.Ö.2300 ile 2400 yılları arasına işaret etmektedir. Bu durum şehrin geçmiş tarihte kurulan en eski site devletlerden biri olduğunun göstergesidir.⁴ Antik kentler arasında onun şöhretinin büyüklüğü sebebiyle pek çok tanınmış tarihçi onu "Dünya'nın Kalbi" olarak isimlendirmiştir.⁵

1. Bâbil'in Kısa Tarihi

Bâbil, Sümer eski dilinde "Ka-Dingira" veya "Ka Dingir-Ra" kelimesiyle ifade edilmektedir. Akkadca'ya geçen bu kelime "Tanrı'nın kapısı" anlamında Bâbil olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁶ Bu bilgi bize iki Bâbil olduğu yönünde fikir vermektedir. Nitekim Sami Akkad İmparatorluğunu kurmuş olan Kral Sargon M.Ö. 2400'lü yıllarda Eski Bâbil'i ve mabetlerini yıkmış, tanrı heykellerini ise Akkad yakınlarında kurduğu yeni Bâbil'e taşımıştır. Günümüzde arkeolojik araştırmalara konu olan şehrin de yeni Bâbil olması kuvvetle muhtemeldir.⁷

¹ Marguerite Rutten, *Tarihi Bâbil*, çev. Ziyet Azar - Mişal Ebî Fazıl (Beyrut-Paris: Menşûrat, 1984), 5; George Contino, *el-Hayatû'l-Yevmiyye fi Bâbil ve Asûr*, çev. Selim Taha et-Tikritî - Burhan Abd et-Tikritî (Daru's-Şuûnu's-Sekâfeti'l-Amme, 1986), 11.

² Mezopotamya'nın güneyinden başlayan bu iki akarsu güneyde birleşmekte, bu nokta ise "Şaddû'l-Arab" olarak isimlendirilmektedir. Bkz. Contino, *el-Hayatû'l-Yevmiyye fi Bâbil ve Asûr*, 12-13.

³ Âdem Işık, "İlk Şehirler ve Yazılı Medeniyete Geçiş", *Mavi Atlas* 6/2 (28 Ekim 2018), 48.

⁴ Sargon Erdem, "Bâbil" (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1991), 4/392; Rutten, *Tarihi Bâbil*, 28.

⁵ Bu isimler arasında; İbn Haldun, Taberi, Hamevi vb. Geniş bilgi için bkz. Rutten, *Tarihi Bâbil*, 12.

⁶ Abdulkhakim ez-Zennun, *eş-Teşriâtû'l-Bâbiliyye* (Dimeşk: Daru Alaaddin, 1992), 14; Erdem, "Bâbil", 4/392.

⁷ Erdem, "Bâbil", 4/392.

Bâbil hakkındaki bilgilerimizin çoğu Keldaniler döneminden günümüze kadar gelen kil tabletler ve çivi yazılarından oluşmaktadır.⁸ Esasen bu bilgilerden önce Bâbil hakkındaki veriler sadece Tevrat'ın sunduğu bilgiler⁹ ve M.Ö. V. yüzyılda yaşamış antik Yunan tarihçisi Herodot'un verdiği bilgilerle sınırlıdır.¹⁰ Bâbil ile ilgili kil tablet ve çivi yazılarının okunması için yapılan ilk kazılar ise 1852 yılında başlamıştır.¹¹

Bâbil şehri, en az 2000 yıllık bir tarihe sahiptir. Bu süreçte farklı devlet ve hanedanlıkların hâkimiyeti altına girmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir;

I. Akkad İmpratorluğu(M.Ö. 2334-1894): Bu impratorluk Sümer hâkimiyeti altındaki Bâbil'i ele geçiren Kral Sargon tarafından M.Ö. 2334 yılında kurulmuştur.¹² Bâbil, Akkad İmpatatorluğu döneminde en muhteşem dönemini ise Kral Şar-Kali-Şarri döneminde yaşamıştır.¹³

II. Amurrular(M.Ö. 1894-1595)[Birinci Bâbil Devleti]: Birinci Bâbil sülalesi olarak da anılmaktadırlar. Bu halkın soyu Akkadlar'la birlikte Sami kökenine dayanmaktadır. Halkın çoğunluğu ticaretle ve çobanlıkla meşgul olmuştur. Dönemin en ünlü kralı meşhur Hammurabi(1793-1750)'dir.¹⁴ Hammurabi kanunları da onun döneminde yazılmıştır.¹⁵

III.Kassitler(M.Ö. 1595-1174): Birinci Bâbil sülalesinin Kassitler'e yönetimi bırakması ile bu dönem başlamıştır. Hitit kralı Murşili'in yönettiği bir entrika ile Bâbil ele geçirilmiştir.¹⁶

IV.Asurlular(M.Ö. 745-626): Başkenti Ninova'dır. Keldaniler dönemine kadar Elamlılar'la işbirliği etmeleri de söz konusudur.¹⁷

V. Keldaniler(626-539)[Yeni Bâbil Devleti]¹⁸ Bu dönemin en önemli hükümdarı hiç şüphesiz II. Buhtunnasr(Nebukadnezar)'dır. Krallıkta bulunduğu en önemli faaliyeti ise M.Ö. 586 yılında Yahuda devletini ve Kudüs'te bulunan Süleyman Mabedi'ni yıkarak Yahudileri Bâbil'e sürgün etmesidir¹⁹

Keldaniler'den sonra Bâbil Pers hâkimiyeti (Ahameniler), Büyük iskender'in Pers İmparatorluğunu parçalamasıyla Selucia(Selekov) gibi krallık ve devletlerin hâkimiyetine girmiştir.²⁰ Bundan sonraki süreçte ise Bâbil hakkındaki bilgilerimiz sınırlı kalmıştır.

2. Bâbil Hukuk Kuralları

⁸ Gustave Lebon, *Hadâratu Bâbil ve Asûr* (Beyrut: Darulrafidain, 1947), 19.

⁹ Rutten, *Tarihu Bâbil*, 9.

¹⁰ Lebon, *Hadâratu Bâbil ve Asûr*, 21; Rutten, *Tarihu Bâbil*, 14.

¹¹ Rutten, *Tarihu Bâbil*, 21.

¹² Hasan Bahar, *Eskiçağ Uygarlıkları* (Konya: Kömen Yayınları, 2013), 44-46.

¹³ Rutten, *Tarihu Bâbil*, 28.

¹⁴ *Şeriatu Hammurabi*, ts., 7. Hammurabi'nin saltanat süresi hakkında ihtilaflar vardır. Tosun ve Yalvaç, onun saltanatının M.Ö.1728-1686 olduğunu (43 yıl) ifade etmektedir. Geniş bilgi için Bkz. Mebrure Tosun - Kadriye Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 2002, 3.

¹⁵ Rutten, *Tarihu Bâbil*, 32.

¹⁶ Rutten, *Tarihu Bâbil*, 29.

¹⁷ Rutten, *Tarihu Bâbil*, 29.

¹⁸ Erdem, "Bâbil", 4/932.

¹⁹ Ömer Faruk Harman, "Buhtunnasr" (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1992), 6/380.

²⁰ Rutten, *Tarihu Bâbil*, 41.

Yakın zamana kadar yazılı hukuk kurallarının en eskisi Hammurabi kanunları zannedilmekteydi. Fakat onun öncesinde Lages kralına ait Urugakina Talimatnamesi (M.Ö. 2400), Sümerliler'e ait Ur kralı olan Ur-Nammu'nun yazdırdığı Ur-Nammu kanunları (M.Ö.2100), Ana İttişu kanunları, Lipit İştur kanunları (M.Ö. 1920) ve Eşnunna kanunlarının var olduğu artık bilinmektedir.²¹ Fakat insanlığın en derli toplu ve iç hukuku ilgilendiren en önemli, en sistemli hukuk kanunları Hammurabi kanunlarıdır. Nitekim Hammurabi kanunları, daha sonra gelen Asurlular, Hititliler ve İbraniler için bir kanun geleneği oluşturmaktadır. Öte yandan Hammurabi bu kanunlar ile rüşveti kaldırmış, toplumda adaleti sağlayarak onların sevgisini kazanmıştır.²² Şu da var ki Hammurabi, Sümer yasalarında bulunan ölüm gibi ağır cezaları biraz daha hafifletmiştir. Örneğin devletin maslahatına olan kısas, tazminat ve maddi para cezası vb. hükümleri öncelemiştir. Nitekim Tosun-Yalvaç, Hammurabi kanunlarının daha önce yazılmış olan Sümer ve Akkad kanunlarının bir karışımı ve ıslah edilmiş versiyonu olduğunu ifade etmektedir.²³

Hammurabi kanunlarından sonra yazılmış olan kanunlar, Asur devrine ait olduğu düşünülen Asur kanunları ve Yani Bâbil kralı Ammi-şaduğa'ya atfedilen bir ferman şeklindeki kanunlardır.²⁴ Burada ilk olarak eski Bâbil devleti hükümdarı olan Hammurabi'nin hazırlattığı kanunlar incelenecektir.

2.1. Hammurabi Kanunları

Hammurabi kanunları, Eski Bâbil'in 6. Kralı Hammurabi tarafından 2.25m- 1.60-5m uzunluğundaki silindirik bir diorit taşı üzerine yazdırmıştır. Bu taş, parçalar halinde Fransızların 1901-1902 yıllarında Orta Doğu'da yaptığı çalışmalar sonucu Elamlılar'ın başkenti Sus'ta bulunmuştur.²⁵ Elam ve Bâbil devleti arasında yapılan savaş sonucunda bu taşlar Elam hâkimiyeti altındaki Sus'a götürülmüş olmalıdır. Bulunan dikit ve taşlar şu anda Paris'teki Louvre Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.²⁶

Hammurabi kanunlarının şekil, biçim ve üslubu takdire şayandır. Kanunlar 303 satır prolog (ön söz) ve 495 satır epilog (sonuç) dâhil toplam 282 madde ve üç bölümden oluşmaktadır. Yazı dili Akkadcadır²⁷ ve dil üslubu yönünden ilahi ve destânî bir dil kullanılmıştır. Maddeler, araştırmacılar tarafından belli ölçütlere göre sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur. Fakat bu sınıflandırmanın orijinal metninde olup olmadığı ile ilgili net bir bilgi yoktur.²⁸

Kanun maddelerinin yazılı bulunduğu stelin üzerinde Hammurabi ve Güneş Tanrısı Samas'ın sûreti resmedilmiştir. Samas (antropomorfik) tahtına oturmuş karşısında bulunan Hammurabi'ye yetki vermektedir. Bâbil'de baş tanrı olarak Marduk kabul edilirken

²¹ Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 9-17.

²² *Şeriatu Hammurabi*, 7.

²³ Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 10.

²⁴ Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 9-17.

²⁵ *Şeriatu Hammurabi*, ts., 9.

²⁶ Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 3; *Şeriatu Hammurabi*, 8; *eriatu Hammurabi*, 9. Tahsin Saygılı, "Bâbil Hukuku ve Hammurabi Kanunları", *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* 2/2 (2016), 3.

²⁷ İlknur Gürgen, "Hammurabi Kanunları'da ve Tevrat'ta Kadınla İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/4 (30 Aralık 2018), 334-335; Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 4; Mevrure Tosun, "Sümer Bâbil Asurlularda Hukuk Kanun ve Adalet Kavramları ve Bunlarla İlgili Terimler", *Bellekten* 37/148 (1973), 571.

²⁸ Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 4.

Samas'ın resmedilmesinin ana sebebi onun adalet tanrısı olarak telakki edilmesidir. Nitekim temsilde Hammurabi'ye adaletin ve yönetmenin ölçüsünü vermektedir.²⁹

Kanun maddelerine gelince, biz çalışmamızda 282 maddeyi zikretmek yerine Tosun'un işaret ettiği Driver-Miles'in The Babylonian Laws adlı çalışmasındaki kategorizasyonuna benzer bir sınıflandırma kullanacağız.³⁰

1. (1-5 arası maddeler)	: Adalet; Yalancılık ve şahitlik.
2. (6-25 arası maddeler)	:Mülk; Yağma, hırsızlık.
3. (26-41 arası maddeler)	:Arazi, Ev; tımar, zeamet- ordu işleri.
4. (42-100 arası maddeler)	:Bahçe, tarla ve evler.
5. (100-126 arası maddeler)	:Alışveriş, Nakliye, Emanet, Meyhanecilik.
6. (127-195 arası maddeler)	:Evlilik, aile hukuku ve fertler arası ilişkiler.
7. (195-219 arası maddeler)	:Taarruz ve kısas hakkında.
8. (215-240 arası maddeler)	:Meslek adamlarına ait suçlar.
9. (241-273 arası maddeler)	:Tarımla ilgili.
10. (274-277 arası maddeler)	:Sanatkârların ücret ve tarifeleri.
11. (278-282 arası maddeler)	:Esirler ve köleler hakkında. ³¹

Hammurabi'den önce Bâbil'de teokratik bir devlet yönetim şeklinin bulunması onun dönemine de etki etmiştir. Nitekim daha önce zikrettiğimiz gibi diorit taşına kazınan bu maddelerin üzerinde tanrı Samas'ın resmedildiği ifade edilmiştir. Buradan çıkaracağımız sonuç kanunların ilahi bir yönünün bulunuyor olması ve devlet yönetim sisteminin monarşiye dayanmasıdır. Zaten stelde Hammurabi, tanrının kendisini toplumda hak ve adaleti hâkim kılmakla görevlendirdiğini ifade etmektedir. Ona bu görevi veren ise baş tanrı Marduk'tur.³²

Hammurabi kanunlarıyla daha önce vaz' edilmiş olan kanunlar arasında dil benzerliğinin olduğu görülmektedir. Tosun'un Driver ve Miles'tan naklen bildirdiğine göre bu kanunlar içerik olarak önceki kanunlarla benzerlik arz etmektedir. Hatta daha sonraki

²⁹ Tosun, "Sümer Bâbil Assur'lularda Hukuk Kanun ve Adalet Kavramları ve Bunlarla İlgili Terimler", 573. Sümer tanrı anlayışının devamı niteliğinde olan Bâbil teolojisi hakkında geniş bilgi için bkz.Umut Dinç, "Mezopotamya'da Tanrı Anlayışının Gelişimi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5/1 (30 Ocak 2018), 64-75.

³⁰ Hammurabi kanununun ele aldığı bahisler umumiyetle mahkemeye karşı işlenen suçlar, hırsızlık ve yataklık suçları, çeşitli arazi ve ev işleri, ticaret ve alış veriş, evlilik-aile-mülkiyet, evlâtlık edinme, taarruz ve kısas, meslek adamlarına ait suçlar, ziraat konuları, çeşitli kira ücretleri ve nihayet esirler üzerinde toplanmaktadır" şeklinde özetlenmektedir. Emin Bilgiç, "Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve An'anesi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 21/3-4 (1963), 113-114.Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 4.

³¹ Çeşitli sınıflandırmalar için bkz. Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 4-6; *Şeriatu Hammurabi*, ts., 11-12; ez-Zennun, *eş-Teşriâtü'l-Bâbiliyye*, 40-41.

³² Saygılı, "Bâbil Hukuku ve Hammurabi Kanunları", 2-3. Sümerliler döneminden itibaren krallar kendilerini kutsal bir soya dayandırma isteklerinde bulunmuşlardır. Örneğin Sümer kraları baş tanrı Enlil'in babaları, karısı Ninlil'in ise anneleri olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Pekşen, Kramer'den naklen Hammurabi'nin tanrı Marduk'u babası olarak gördüğünü ifade etmektedir. Bkz.Okay Pekşen, "Bâbil Krallarının Siyasal Meşrulaştırma Aracı: Tanrı Marduk", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/1 (26 Nisan 2017), 103.

Asur ve İbrani kanunlarında bile bu benzerlik fark edilmektedir.³³ Bu konuda Lipit İşter kanunu örnek gösterilebilir. Nitekim kral Lipit İşter, Hammurabi'nin görevi gibi büyük tanrılar olan Anu ve Enlil tarafından memlekette adaleti tesis etmek, şikâyetleri bertaraf etmek ve Sümer-Akkadlılar'a iyiliği getirmek üzere seçilmiştir. Yine Hammurabi'den hemen önce vaz' edilmiş olan Eşnunna'nın toprak kanunları ile Hammurabi'nin toprak kanunları arasındaki muhteşem benzerlikten söz edilmektedir.³⁴

2.2. Orta Asur kanunları

Esasen Asurlular, Eski Bâbil devleti ve Yeni Bâbil devleti arasında Sami soyundan gelen etnik bir kökeni ifade etmektedir. Bu hanedanın bizim açımızdan önemi Eski Bâbil (Amurrular) dönemi ile Yeni Bâbil (Keldaniler) arasındaki süreçte Bâbil'e egemen olmaları, uyguladıkları politikalar ve dini inanışları yönünden Bâbil dini geleneğini devam ettirmeleridir. Onların koymuş oldukları kanunlar Hammurabi kanun geleneğinin bir çeşit devamı niteliğindedir. Nitekim bu ara dönemde tanrı Marduk'un Asurlular tarafından siyasallaştırıldığı bilinmektedir.³⁵

Asur kanunlarıyla ilgili birçok mülhaza yapılmıştır. Bunlardan biri ise Asur kanunları için "Codex" ifadesinin kullanılıp kullanılmayacağıyla ilgilidir. Fakat bu ifade yerine "Asur Kanun Mecmuası" tabiri tercih edilmektedir. Çünkü bu kanunlar 54 paragrafı geçmemektedir. Kanunların başlıca teması suçlar ve kadınların mülkiyet haklarıdır.³⁶

2.3. Yeni Bâbil Kanunları ve Ammi-Şaduga Fermanı

Yeni Bâbil çağına -M.Ö. 632-539 yılları arasına- ait tek kırık tablet günümüzde British Müzesi'nde bulunmaktadır. Bu kırık tablette okunabilen kısımlar, aile ve veraset hukukuyla ilgilidir. Hammurabi kanunlarında hukuk kuralları "Eğer...ise..., olursa..." şeklinde başlarken Yeni Bâbil kanunlarının ilgili kısımları "Bir kadın..., bir erkek..." şeklinde başlamaktadır.³⁷ Yeni Bâbil krallarında Ammi-Şaduga fermanı elimizdeki bir diğer hukuk metnini oluşturmaktadır. Bu fermanın bulunduğu tablet yine British Müzesi'nde bulunmaktadır. Londra'da bulunan bu tablettten daha az kırıklara sahip nüshalardan biri de İstanbul'da olup fermanın Türkçesi 1958 yılında 260 sayfa olarak neşredilmiştir.³⁸

3. Bâbil Kültürünün Harût-Marût Anlatısına ve Yahudi Hukukuna Etkisi

Bâbil medeniyeti, pek çok açıdan bulunduğu dönem koşulları içerisinde çevresini etkilemiş ve çevresinden etkilenmiştir. Bâbil medeniyetine etki eden devletlerden en önemlisi Sümerliler olmalıdır. Zaten bunu yukarıda izah ettik. Bu etkiyi ortaya çıkarmanın, izah etmenin arkeolog ve antropologlardan oluşan bir bilim kurulu tarafından yapılması daha sağlıklı sonuçlar doğuracağı kanaatindeyiz. Çünkü Bâbil ve öncesi hakkında bilgilerimiz sınırlı olup kil tabletler ve dikitler üzerindeki bilgilere dayanmaktadır. Bizim üzerinde çalışacağımız konu ise, başta hammurabi kanunları olmak üzere, Bâbil inançlarının Yahudi inanç ve kültürüne olan etkileridir.

³³ Mebrure Tosun, "Hammurabi'nin Toprak Kanunları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 21/3-4 (31 Ocak 2018), 128.

³⁴ Bilgiç, "Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve An'anesi", 110.

³⁵ Pekşen, "Bâbil Krallarının Siyasal Meşrulaştırma Aracı", 106.

³⁶ Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduga Fermanı*, 15-16.

³⁷ Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduga Fermanı*, 17.

³⁸ Tosun - Yalvaç, *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduga Fermanı*, 17-18.

Kadim Bâbil bilgisinin Yahudiler üzerinde önemli tesirleri bulunmaktadır. Bu etkilerden biri mutlak olarak M.Ö. 1000'li yıllardan daha önce Yahudiler'in Kızıl Deniz'den Kudüs'e yaptıkları yolculukla başlamaktadır. Nitekim bu dönemde Bâbil devleti ve medeniyetinin bölge üzerindeki etkileri görülmektedir.

M.Ö. 4000'li yıllardan önce Kenanlılar'a ait olduğunu bildiğimiz Kudüs'te Davut peygamberin kurmuş olduğu İsrail Devleti (M.Ö. 996 yıllarında) yer almaktaydı. Ondan sonra ise Davut'un oğlu Kral Süleyman M.Ö. 960 yılında Beit-Ha-Mikdaş'ı (Yahudi Mabedi) inşa etmiş, Hz. Musa'ya ait olan Ahit Sandığı'nı buraya yerleştirmiş ve böylece Yahudilerin devlet tarihi başlamıştır.³⁹

İsrail devletinin tarihinde yaşadığı en önemli olaylardan biri hiç şüphesiz M.Ö. 598 yılında yaşamış olduğu Bâbil işgalidir. Bu işgalin sebebi İsrail devletinin Bâbil devletine vergi ödemeyi reddetmesi olarak ifade edilmiştir. Yine M.Ö. 586 yılında gerçekleşen ikinci işgalle birlikte burada yaşayan Yahudiler Bâbil'e sürgün edilmiş ve Yahudiler yaklaşık 40 yıl kadar Bâbilliler'in esareti altında yaşamak zorunda kalmışlardır.⁴⁰

Yahudiler üzerinde etkisi olan Bâbil Medeniyeti'nin tesirlerini Bâbil Sürgünü'nden önce ve sonra olarak incelemek mümkündür. Fakat biz Bâbil Sürgünü'nden önce olan kısmı Hârût ve Mârût hikâyesi üzerinden, Bâbil Sürgünü'nden sonra olan etkiyi ise hukuk kuralları üzerinden bir tahlile tutacağız.

3.1. Hârût ve Mârût Kıssası

Harût ve Marût hakkındaki ilk bilgiler Zerdüştlükte yer almaktadır. Bunun yanı sıra Yahudi kaynaklarında onlar hakkında efsanevi ve ilahî bir anlatım bulunmaktadır. Ayrıca bu iki şahsiyet Bâbil'de bulunan büyü ve sihir faaliyetleri ile ilişkilendirilmekte olup Bâbil kuyusu ve Bâbil kulesi ile de irtibatlandırılmaktadır. Bu konular, İsrâiliyat'tan gelen haberler sonucu Kur'an-ı Kerim'i tefsir eden müelliflerin eserlerinde kendine yer edinmiştir. Konuyla ilgili en önemli nokta Kur'an-Kerim'de (Bakara 2/102) Harût ve Marût'tan bahsediliyor oluşudur.

Kur'an-ı Kerim'de ; *"Onlar, Süleyman'ın hükümlerini hakkında şeytanların uydurup söylediklerine uydular. Gerçek şu ki Süleyman kâfir olmadı, fakat şeytanlar kâfir oldular; çünkü insanlara sihri, Bâbil'de iki meleğe, Hârût'la Mârût'a indirileni öğretiyorlardı. Hâlbuki bu iki melek, "Biz ancak imtihan vasıtasıyız; sakın küfre sapma!" demedikçe hiç kimseye bilgi vermezlerdi. Fakat onlar bu iki melekten, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa Allah'ın izni olmadıkça onunla hiç kimseye zarar veremezlerdi. Yine de kendilerine fayda sağlayanı değil zarar vereni öğreniyorlardı. Andolsun onlar, bunu (sihir) satın alan kimsenin âhiretten nasibi olmadığını çok iyi biliyorlardı. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür, bir bilselerdi!"* (Bakara 2/102) ifadelerine yer vermektedir.⁴¹ Hz. Peygamber'in Medine'de bulunan Yahudilerle büyü ve sihir üzerine tartışması bu ayetin nüzul sebebi olarak zikredilmektedir.⁴²

Sihir ve büyü hakkındaki ilk bilgilerimiz Cahiliye dönemine kadar gitmektedir. Nitekim Araplar büyü ve sihre ilgi duymuşlar, Hz. Muhammed'in getirdiğini büyü ve sihir

³⁹ Işık, "İlk Şehirler ve Yazılı Medeniyete Geçiş", 56.

⁴⁰ Harman, "Buhtunnasr", 6/381.

⁴¹ Hayreddin Karaman (ed.), *Kur'an yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı), 1/446-448.

⁴² Ekrem Sarıkçıoğlu, "Bâbil'de Hârut Ve Mârut'un Melekliği Meselesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (01 Aralık 2014), 141.

olarak nitelenebilir çalışmışlardır. Fakat ayette geçen büyü ve sihir Yahudilerin Hz. Süleyman'a atfettiklerinden ibarettir. Onlar; "Süleyman, Muhammed'in dediği gibi bir peygamber değildi. Sihirbaz bir hükümdardı fakat yaptığı sihirleri mucize gibi gösterdi" diyerek ona iftirada bulunuyorlardı. Zaten Yahudiler'in Hz. Süleyman hakkındaki düşünceleri de Kitab-ı Mukaddes'te geçtiği üzere onun ömrünün sonlarında putlara taptığı, Allah'a itaatten uzaklaştığı ve bu sebeple Allah'ın onun hükümlerine son verdiği yönündedir.⁴³

Ayeti incelediğimizde "Şeytanlar" ifadesi dikkat çekmektedir. Bunların Süleyman'ın mülkü hakkında konuştukları, İnsanlara Hârût ve Mârût'tan alınmaması gereken sihir gibi gizli bilgileri öğrettikleri bildirilmektedir. Burada geçen şeytanlar ifadesi hakkında müfessirler çeşitli yorumlar getirmişlerdir. Örneğin Reşit Rıza'nın "birtakım kıssalar ve masallar anlatan insanlar veya vesvese veren cinler veya her iki cinsten varlıklar" şeklinde tanımladığını ifade edilmiştir.⁴⁴ Bu konu hakkında Elmalılı; " Bu şeytanlar nasıl şeytanlardı ve takip ettikleri şeyler nelerdi? Bunlar hem cin şeytanı ve kötü ruhlar denilen gizli şeytanlara hem de insan şeytanlarına şamildir." ifadelerine yer vermektedir.⁴⁵

İster insan olsun ister cin olsun bu şeytanlardan daha çok dikkat şey Bâbil'de bulunan Hârût ve Mârût'tur. Bunlar gerçekte melek mi, insan mı? Ya da salih kişiler mi? Bunların öğrettiği şeyin mahiyeti nedir? vb. sorular müfessirlerinin zihinlerinde sürekli yer etmiştir. Söz konusu ayette Hârût ve Mârût'tan "Bâbil'deki iki melek" olarak söz edilmektedir. Fakat literatür incelemelerinde Hârût (Haurvatat) ve Mârût'un (Ameretat) dini kimliği olan varlıklar olarak ilk geçtiği yer Zerdüştlüğün dini metinleridir.⁴⁶ Bunun dışında Yahudi literatürüne ait Ariuk ve Mariuk adında iki melekten söz edilse de Hârût ve Mârût kıssası arasında pek benzerlik bulunmamaktadır. Hikâyenin İslam literatürüne geçişinin Yahudi yazar Midraş Avkir'in tefsir kitabı yoluyla geçtiği ifade edilmektedir. Efsanevi anlatıma göre Tûfân'dan sonra insanların hâlâ puta tapması Elohim'i (Tanrı) kızdırmıştır. Bunun sonucunda Şemhazai ve Azael adında iki melek yeryüzünde bozgunculuk yapan insanı yaratmasının kötü bir şey olduğunu tanrıya ifade ederek insanlar arasında tanrının hükmünü yaymak için yeryüzüne inmek isteklerini söylerler. Elohim de onlara izin verir. Fakat Şemhazai yeryüzünde Ester adında bir kıza âşık olur. Kız semaya çıkmak için Şemhazai'den tanrının adını zikretmeyi öğretmesini ister ve neticede isteği gerçekleşerek semaya çıkar. Elohim ise onu mübarek kılar ve yıldız haline getirir. Şemhazai ve Azael ise "İnsan kızları" ile evlenirler. Bu hikâye Yavuz'a göre Tekvîn'deki (6/2-4) Tanrı oğullarının insan kızlarıyla olan evliliklerini açıklamaya yöneliktir.⁴⁷

Hikâyenin görünen kısmına göre bu melekler cinsi suçtan dolayı günah işlemişlerdir. Şemhazai adlı meleğin tanrıya tövbe edip ceza olarak kendisini "gökle yer arasında baş aşağı astığı" Yahudi rivayetlerinde yer almaktadır. "Bâbil Kulesi" ve aynı bölgede yer alan "Bâbil Kuyusu"(?) bu olayla hikâye edilmektedir. Nitekim Bâbil Kulesi'nin Sumerce karşılığı "E-temen -an-ki" göğün ve yerin temeli anlamını taşımaktadır. Fakat Erdem, Bâbil Kuyusu ifadesini burada yapılan ahlaksızlıklar sebebiyle Bâbil batağı, Bâbil

⁴³ Hayreddin Karaman (ed.), *Kur'an yolu*, 1/446-448; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Zehra, 1992), 1/364.

⁴⁴ Hayreddin Karaman (ed.), *Kur'an yolu*, 1/444-448.

⁴⁵ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/364.

⁴⁶ "http://www.iranicaonline.org/articles/Harut-and-Harut", ts.

⁴⁷ "Hârût Ve Mârût" (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1997), 16/262-264.

çukuru, Bâbil günahı anlamında daha sonra burada ortaya sıkın sahn çukuru sebebiyle efsanevi anlatımlarla kurgulanmış olabileceğini söylemektedir.⁴⁸

İslami Literatürde ise Hârût ve Mârût hakkında çeşitli tahlillerin yapıldığı görmekteyiz. Öncelikle bunların meleklığı konusu masaya yatırılmaktadır. Bu meleklerin sihir öğreterek, Allah'ın istemediği bir şeyi öğretmesi melekler hakkındaki dini verilerle örtüşmemektedir. Bu sebeple müfessir ve çağdaş araştırmacıların çoğu melek ifadesini te'vil ederek bunların “salih kişiler ya da insanlar” olduğunu dile getirmiştir.⁴⁹ İmam Maturidi, ayette geçen “وما أنزل على الملكين”⁵⁰ ifadesindeki (ما)nın menfi değil müsbet olarak “iki meleğe indilen şey” anlamında okuyanların olduğu gibi bu (ما)nın “وما كفر سليمان”⁵¹ ya atfederek (Bâbil’de Hârût ile Hârût adlı iki meleğe bir şey indirilmemiştir) menfi anlamında okuyanlarında da olduğu belirtmiştir.⁵² Dahhak Müzâhim ise mütevâtir kıraatlerde “ale’-Melekeyn” şeklinde okunan kelimeyi “ale’-Melikeyn” şeklinde okumuş ve onların iki kral yani iki insan olduğunu söylemiştir.⁵³ Sarıkçıoğlu da Hristiyanların kiliselelerinde görevli olan rahipler için melek tabirinin kullanıldığına işaret edip, Hârût ve Mârût’un Bâbil mabedinde görevli iki aziz veya salih kişi olduklarını iddia etmektedir. Ona göre dini ve ilahi yönü ağır olan bu salih kişiler Kur’an’da (Bakara 2/102) melek olarak zikredilmektedir.⁵⁴ Elmalılı ise bu iki meleğin vahiy meleğinden (Cebrail) daha aşağı mertebede bulunan iki melek olduğunu, aldıkları şeylerinde vahiy değil ilham türü şeyler olduğunu, ilhamın da herkese gelebileceğini, dolayısıyla Bâbil’de bulunan ilahi kuvvet ve ilhama mazhar olan kimselerin bulunduğunu söyler. Fakat o öğretilen şeylerin sihir değil, sihir gibi kullanılabilecek şeyler olduğunu ifade etmektedir.⁵⁵

Kur’an’da ifade edilen iki melek ile ilgili olarak zikredilmesi gereken bir diğer ifade Bakara Suresi’nin 248. ayeti olduğu kanaatindeyiz. Bu ayette Yahudiler tarafından “Ahid Sandığı” olarak bilinen “Tabut” tan bahsedilmektedir.⁵⁶ Bu tabutun içinde Hz. Musa’nın asası, on emir ve Hz. Musa ve kardeşi Harun ait eşyalar bulunmaktadır. Bu kutsal emanetler İsrailoğulları’na savaş esnasında sekinet, huzur ve güven vermektedir. Ayette Hz. Musa’nın İsrailoğulları’na hitaben Talut’un hükümrancılığının alametini söylediği, alametin ise kaybolan Tabut’un melekler tarafından getirilmesi olduğu ifade edilmiştir.⁵⁷ Bu ayette dikkatimizi çeken şey Tabut’u **meleklerin** taşınmasıdır. Meleklerin taşınmasından maksat, onların tabuta eşlik ettiği ya da Bakara Suresi’nin 102. ayetinde yapılan izahta olduğu gibi insanları tasvir etmek için kullanıldığı gibi farklı yorumlar bulunmaktadır.⁵⁸

Hârût-Mârût ve tabut hakkında anlatılan olayların ortak noktası Bâbil sürgününden önce olmasıdır. Ahit Sandığı ve bunu taşıyanların Hârût ve Mârût hikâyesiyle efsanevi bir anlatıma dönüşmesi kuvvetle muhtemeldir. Öyle ki Bâbil tanrı anlayışının yıldızlar ve felekler üzerinden tavsiri insan biçiminde tanrı anlayışlarının gelişmesine yol açmıştır.

⁴⁸ Erdem, “Bâbil”, 4/395.

⁴⁹ Ali Erbaş, *Melekler Alemleri* (İstanbul: Nun, 1998), 220-230; Sarıkçıoğlu, “Bâbil’de Hârût Ve Mârût’un Meleklığı Meselesi”.

⁵⁰ Bakara/102

⁵¹ Bakara /102

⁵² Ebu Mansur Maturidi, *Te’vilâtü’l Kur’ân*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Ensar, 2015), 1/218-219.

⁵³ Yavuz, “Hârût Ve Mârût”, 16/262-264.

⁵⁴ Sarıkçıoğlu, “Bâbil’de Hârût Ve Mârût’un Meleklığı Meselesi”, 145.

⁵⁵ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 1/370-371.

⁵⁶ Abdurrahman Küçük, “Ahid Sandığı” (İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1988), 1/535.

⁵⁷ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2/141-142.

⁵⁸ Sarıkçıoğlu, “Bâbil’de Hârût Ve Mârût’un Meleklığı Meselesi”, 145.

Toplumda sihir, büyü ve ilahi vasıfları ile temayüz eden şahsiyetlere kutsiyet atfedilerek, onların melek olarak nitelenmesi söz konusu olmuştur. Hârût ve Mârût hikâyesinin Ahit Sandığı'nı taşıyan şahsiyetlerle benzeşmesi Bâbil medeniyetinin Yahudi inanç ve yaşayışa etkilerini göstermektedir.

3.2. Bâbil hukuku ve Yahudi hukuku

Asur kralı II. Buhtunnasr Bâbil'i iki defa işgal etmiştir. Özellikle M.Ö. 586 yılında gerçekleşen sürgün Yahudilik tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim bu sürgünle beraber Yahudiler'in mabedi Beit-Ha-Mikdaş yıkılmıştır. Yahudiler'in inançlarından ve devletlerinden kopmaları söz konusu olduğu gibi kültürel olarak da farklılıklara maruz kalmışlardır. Bâbil'de yaşadıkları süre içinde Yahudi sözlü geleneğinde önemli bir yere sahip olan Bâbil Talmud'u Bâbil diliyle(Aramca) yazılmıştır.⁵⁹

Hukuk kuralları insan hak ve ödevlerini düzenleyen bir bütünden oluşmaktadır. Bu anlamda ilk hukuk kuralları, örf ve adetten oluşan sözlü kurallar olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat yazının keşfi ile bu kurallar yazıya geçirilmeye başlanmıştır.⁶⁰ Esasen yirminci yüzyıla kadarki dönemde Hz. Musa'nın şeriatını içeren Yahudi hukuk kuralları ilk yazılı hukuk kuralları olarak bilinmekteydi.⁶¹ Fakat Hammurabi kanunları başta olmak üzere eski Mezopotamya hukuk kuralları ortaya çıkmış ve araştırmacılar bunlar hakkında çeşitli tahlillerde bulunmuştur. Bu kapsamda Tevrat'ın içeriği ve hükümlerinin Hammurabi kanunlarına benzemesi akıllara Tevrat'ın kaynağı sorusunu getirmiş ve bu konuda üç farklı görüş serdedilmiştir.

Bunlar;

1. *Tevrat'ın özellikle de "Antlaşma Kitabı" kısmının doğrudan Hammurabi Kanunları'ndan alındığını ileri sürenler.*
2. *Tevrat'ın doğrudan Hammurabi Kanunları'ndan alınmadığını ancak Tevrat'ın, her iki kanun metninden daha önce var olan ve Hammurabi Kanunları'na da örneklik etmiş başka bir hukuk metninden etkilenerek oluşturulduğuna inananlar.*
3. *Hem Tevrat'ın hem de Hammurabi Kanunları'nın birbirinden ilgisiz ayrı ayrı kaynaklardan geldiği ve zamanın gereklerine göre oluşturulmuş, birbirinden bağımsız iki ayrı metin olduğuna ilişkilendirenlerdir.*⁶²

Benzerlikler üzerinde duran araştırmacılar açısından Hammurabi kanunları ile Tevrat kanunlarının yazıya geçirildiği tarihler önem arz etmektedir. Buna göre Hammurabi Kanunları M.Ö 2000'li yıllara dayanıyor olmalıdır. Aslında tarih konusunda ihtilaflar vardır. Hz. Musa'nın ise M.Ö. 10-13 yüzyıllarda yaşadığı düşünülmektedir. Burada Tevrat'ın kurallarının ne zaman yazıya geçirildiği sorusu da önem arz etmektedir. Nitekim M.Ö. VIII

⁵⁹ Yusuf Altıntaş, "Yahudi Hukuku" (Karumer Konferansları II, İstanbul: Karumer, 2017), 338.

⁶⁰ Gürgen, "Hammurabi Kanunları'nda ve Tevrat'ta Kadınla İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi", 334.

⁶¹ Hamide Topçuoğlu, "Eski israil Hukukunun menşei, hususiyetleri ve Hamurabi kanunu ile olan münasebetleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1 (01 Mayıs 1948), 285.

⁶² Gürgen, "Hammurabi Kanunları'nda ve Tevrat'ta Kadınla İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi", 337.

ila VII. Yüzyıllara işaret edildiği, bundan öncesinin şifahî gelenek olarak bulunduğunu ifade eden araştırmacılar mevcuttur.⁶³

Hukuk kuralları arasındaki benzerlikler dini normlar üzerinde değil beşeri yani daha çok sosyal hukuk kuralları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dini benzerlikler olabileceği gibi Tevrat hukukunun Bâbil hukuku ile kaynaştığı yönünde bilgiler mevcuttur. Bu konuda Kautzsch: "*Bütün imkânlar içinde en büyük ihtimali haiz olan şudur ki Hamurabi kanunu, Kenanlılar'da milâdden evvel XV - XIV inci yüz yılların dönüm noktasında müessir olmuştu ve Kenanlılar kanalı ile de ihtiyaçların icabı nisbetinde İsraililere intikal etmiş, onlar tarafından benimsenmişti*" ifadelerini kullanmıştır. Buna istinaden Topçuoğlu, Tevrat hukukunun muhtelif an'ane ve görüşlerin bir mecmuası olduğunu ve asıl meselenin hangi normların Bâbil mahsulü olduğunu ortaya koymak olduğunu ifade etmektedir. Zaten İsrailoğulları'nın (İbranilerin) kendi cedlerinin Ur şehrinden yani Mezopotamya'dan geldiklerini iddia etmeleri Bâbil hukukunun etkilerinin fazla olmasına işaret etmektedir.⁶⁴

Temel benzerlikler aile hukuku, evlilik, kadının sosyal statüsü gibi konulardan oluşmaktadır. Kadın, İsrail hukukunda ilk günahın işlenmesine neden olan varlık olarak telakki edilir. Kendisine yasaklanan meyveyi yiyen kadın, erkeğin de bu meyveyi yemesine sebep olmuştur. Bu nedenle Rab tarafında cezalandırılan kadın, doğum esnasında acı çekmekte ve erkeğin yönetimine girmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla kadın, sosyal meselelerde de ikinci plana atılmıştır. Yahudi günlük ibadetlerinde erkeğin kendisini kadın yaratmadığı için Rabb'ine dua etmesi bile söz konusudur.⁶⁵ Zaten kadının erkeğin kaburga emiğinden yaratılması, onun ikinci sınıf rol üstlendiğinin göstergesi olarak kabul edilmiştir. Hristiyanlığın kutsal metinlerinde de aynı durum söz konusudur. Hatta benzer şekilde Pavlus'un metinlerinde ilk kadından sonra gelen en yüce kadının Hz. Meryem'in olduğu ve ilk kadının keffareti olduğu ifade edilir.⁶⁶ Yahudi ve Hristiyanlığın ortak tarihi dikkate alındığında bu durum daha iyi anlaşılabilir.

Hammurabi kanunlarında ise Yahudi hukukunda olduğu gibi kadının adetli iken necis sayılması, erkeğin kaburga kemiğinden yaratılması, cennetten kovulması gibi konular yer almamaktadır. Hammurabi kanunlarında kadının sosyal statüsü ön planda tutulmaktadır. Fakat Yahudi hukuku ile benzer yönleri mevcuttur. Yahudi hukukunda kadının savaşta esir düşmesi ve cariyelik konusu, çok benzer bir şekilde Hammurabi kanunlarında da yer almaktadır. Zina cezası, boşanma ve Miras konularında da benzerlik söz konusudur. Fakat Gürge Bâbil'de kadın mefhumunun ataerkil anlayış çerçevesinde şekillendiğini ifade etmektedir.⁶⁷ Bu durumda Tevrat hukukunda kadın konusu nispeten daha fazla dini alana hamledilmiştir.

SONUÇ

Bâbil, Dünya üzerin var olan en eski şehir devletlerinden biri olarak tanımlanabilir. En azından günümüzde elimizde bulunan veriler bunu göstermektedir. Araştırmacılar

⁶³ Topçuoğlu, "Eski israil Hukukunun menşei, hususiyetleri ve Hamurabi kanunu ile olan münasebetleri", 292-330.

⁶⁴ Topçuoğlu, "Eski israil Hukukunun menşei, hususiyetleri ve Hamurabi kanunu ile olan münasebetleri", 286 ve 309.

⁶⁵ Yaratılış 3/1-20

⁶⁶ Musa Kaval, "İlahî Dinlerde Kadın'ın Kıymet Problemi", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 55 (01 Eylül 2016), 308-309.

⁶⁷ Gürge, "Hammurabi Kanunları'da ve Tevrat'ta Kadınla İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi", 333-348.

devlet geleneği olarak M.Ö. 4000 yılına kadar bir tarih varlığından bahsetse de bu tarihin en az M.Ö. 2500'lü yıllara kadar gerilediği söyleyebiliriz. Nitekim Hammurabi kanunları Bâbil'in en önemli bilgi kaynağıdır. Günümüzde Bâbil'in asma bahçeleri, Bâbil kulesi, Hammurabi kanunları hala araştırmacıların ilgisini uyandıran önemli unsurlardır.

Araştırmamızın önemli sacayaklarından birini Yahudi hukuk ile Bâbil hukuku arasındaki benzerlikler oluşturmaktadır. Bâbil kadim bilgisinin İslam'ın ilk yüzyıllarında etkisini aynı coğrafyada görmekteyiz. Buna istinaden tarihi veriler ile ispatlamaya çalıştığımız Bâbil ve İsrailoğulları arasında hukuk benzerliğinin olmaması düşünülemez. Çünkü İslam dönemi ve Bâbil devleti arasında olan tarihsel uzaklık ziyadesi ile fazla olduğu halde aynı coğrafyada yakın tarihlerde Yahudiler'in bulunuyor olması etkilenme sebeplerini de açıklamaktadır.

Özellikle araştırmamız esnasında rastlayıp, çalışmanın süresini uzatmamak için ifade edemediğimiz verilere de rastladık. Bunlardan biri H. II. Ve III. Asırlarda Irak coğrafyasında ortaya çıkan Şii-gulat fırkalarının inanç ilkeleridir. Fırka liderlerinin kullandığı önemli argümanlardan biri "*ism-i a'zamî*" (tanrının büyük ismi) bildiklerini iddia etmeleri ve bunu kullanarak gaybetten haber verme veya mucizevi olayları gerçekleştirebilme şeklinde zuhur eden inançlarıdır. Bu etkinin aynı coğrafyada yüzyıllar önce Hârût ve Hârût meleği kıssası olarak bilinen durum içinde söz konusu edildiğini görmekteyiz. Hatta bu bilgilerin Yahudi müfessirlerin eserlerinde zikrettikleri müşahade edilmektedir. Yapılacak yeni araştırmalarla bu etkilerin ortaya konması büyük önem arz etmektedir.

Bâbil hukuk kuralları ve Yahudi hukukuna gelince, aynı coğrafyayı paylaşan farklı medeniyetlerin birbirlerinden etkilenmemesi düşünülemez. Bu bakımdan Bâbil herşeyi ile İsrailoğulları'nın hayat anlayışını etkilemiştir. Bu etkiler Efsanevi dini şahsiyetler/kıssalar ve dini olmayan sosyal kurallar vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, Yusuf. "Yahudi Hukuku". 333-352. İstanbul: Karumer, 2017.
- Arslan, Sema. "Çivi Yazısı Hukuku ve Toplumsal Hayatta Nadîtu(m) Kadınları". *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 4/8 (31 Ekim 2018), 80-99.
- Arslantaş, Yüksel - Septioğlu, Rüstem Kadri. "Çivi Yazılı Hukukî Belgelere Göre Mezopotamya'da Kadın". *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 12/1-2 (2016), 1-43.
- Bahar, Hasan. *Eskiçağ Uygarlıkları*. Konya: Kömen Yayınları, 2013.
- Bilgiç, Emin. "Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve An'anesi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 21/3-4 (1963).
- Contino, George. *el-Hayatû'l-Yevmiyye fî Bâbil ve Asûr*. çev. Selim Taha et-Tikritî - Burhan Abd et-Tikritî. Daru's-Şuûnu's-Sekâfeti'l-Amme, 2. Basım, 1986.
- Çimen, Elif. "Bir Resim Okuması: Bâbil Kulesi". *Sanat Dergisi* 11 (24 Ağustos 2010), 17-19.
- Dinç, Umut. "Mezopotamya'da Tanrı Anlayışının Gelişimi". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 5/1 (30 Ocak 2018), 64-75.
- el-Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Medenî. *Kitâbü'r-Ridde*. 1 Cilt. Beyrut: Darû'l-Garbû'l-İslamî, 1990.

- _____. *Şeriatu Hammurabi*. çev. Mahmûd el-Emin. Beyrut: el-Fırat, 1. Basım, 2007.
- Erbaş, Ali. *Melekler Âlemi*. İstanbul: Nun, 1. Basım, 1998.
- Erdem, Sargon. "Bâbil". C. 4. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1991.
- Florioti, H. Hande Duymuş - Demirci, Gözde. "Çivi yazılı kanun metinlerinde ilginç bir suç tespit ve cezalandırma yöntemi: suya atılma". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 32/54 (01 Ekim 2013), 1-16.
- Gürgen, İlknur. "Hammurabi Kanunları'nda ve Tevrat'ta Kadınla İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/4 (30 Aralık 2018).
- Hamdi Yazır, Elmalılı. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Zehra, 1992.
- Harman, Ömer Faruk. "Buhtunnasr". C. 6. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1992.
- Işık, Âdem. "İlk Şehirler ve Yazılı Medeniyete Geçiş". *Mavi Atlas* 6/2 (28 Ekim 2018), 46-74.
- Karaman, Hayreddin (ed.). *Kur'an yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 5. baskı.
- Kaval, Musa. "İlahi Dinlerde Kadın'ın Kıymet Problemi". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 55 (01 Eylül 2016), 306-324.
- Kılıç, Yusuf - Eser, Elvan. "Eski Mezopotamya Hukukunda Dini Normlar". *Belgi Dergisi* 11 (01 Şubat 2016), 133-150.
- Küçük, Abdurrahman. "Ahid Sandığı". C. 1. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1988.
- Lebon, Gustave. *Hadâratu Bâbil ve Asûr*. Beyrut: Daralrafidain, 1947.
- Maturidi, Ebu Mansur. *Te'vîlâtü'l Kur'ân*. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: Ensar, 1. Basım, 2015.
- Pekşen, Okay. "Bâbil Krallarının Siyasal Meşrulaştırma Aracı: Tanrı Marduk". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/1 (26 Nisan 2017), 102-111.
- Rutten, Marguerite. *Tarihi Bâbil*. çev. Ziyet Azar - Mişal Ebî Fazıl. Beyrut-Paris: Menşûrat, 3. Basım, 1984.
- Sarikçioğlu, Ekrem. "Bâbil'de Hârut Ve Mârut'un Melekliği Meselesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (01 Aralık 2014), 141-146.
- Saygılı, Tahsin. "Bâbil Hukuku ve Hammurabi Kanunları". *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi* 2/2 (2016), 1-22.
- Sünbül, Nazan. "Eski Mezopotamya Hukukunda Aile Ve Evlilik". *OANNES - Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi* 2/1 (26 Mart 2020), 99-113.
- Tekin, Murat. "Eski Mezopotamya'da Coğrafi ve Etnik Yapı". *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 9/2 (01 Haziran 2014), 111-125.
- Topçuoğlu, Hamide. "Eski israil Hukukunun menşei, hususiyetleri ve Hamurabi kanunu ile olan münasebetleri". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1 (01 Mayıs 1948).

Toptaş, Koray - Kahya, Ömer. "Asurca Ve Bâbilce Metinlerde Yemin". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 23/2 (18 Ağustos 2019), 315-330.

Tosun, Mebrure. "Hammurabi'nin Toprak Kanunları". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 21/3-4 (31 Ocak 2018).

Tosun, Mebrure. "Sümer Bâbil Assur'lularda Hukuk,Kanun ve Adalet Kavramları ve Bunlarla İlgili Terimler". *Belleten* 37/148 (1973), 557-581.

Tosun, Mebrure - Yalvaç, Kadriye. *Sumer, Bâbil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, 2002.

Yalvaç, Kadriye. "Eski Bâbil'de Kız Evladın Miras Meselesi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 23/1-2 (01 Şubat 2018).

Yavuz, Yusuf Şevki. "Hârût Ve Mârût". 16/262264. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, 1997.

Zennun, Abdulhakim. *eş-Teşrîâtü'l-Bâbiliyye*. Dımeşk: Daru Alaaddin, 1. Basım, 1992.

Bâkır, Tâhâ. el-Cumhuriyyetü'l-İrâkıyye: Bâbil-Borsiba. Bağdat: Matbaatu'l-Hukûmet, 1. Basım, 1959.

"<http://www.iranicaonline.org/articles/Harût-and-Marût>".